RANG TANLASH ASOSIDA INSONNING PSIXOLOGIK HOLATINI BAHOLASH MODELI

Abduqodirov Abduvaxit Gapirovich
Mavlanov Ozodbek Xasanboy o‘g‘li
Kasimov Akmal Ismailovich
Tojimatov Hojibek Abdusoli o‘g‘li
Abdufattoxov Sarvarbek Ibaydullo o‘g‘li
Farg‘ona davlat texnika universiteti

E-mail: ozodbekmavlanov11@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada insonning psixologik holatini baholashga qaratilgan, rang tanlash jarayoniga asoslangan model muhokama qilinadi. Tadqiqotda inson omili markaziy o‘ringa qo‘yilib, rang tanlashning inson ong ostida kechadigan psixologik jarayonlar bilan qanday bog‘liqligi tahlil qilinadi. Taklif etilayotgan model ranglarga bog‘langan psixologik og‘irlik ko‘rsatkichlari orqali umumiy baholash indeksini shakllantirish imkonini beradi. Olingan natijalar ushbu yondashuv psixologiya hamda tibbiyot amaliyotida qo‘shimcha diagnostik vosita sifatida foydalanish mumkinligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: rang tanlash, psixologik holat, inson omili, baholash modeli, diagnostika, rang psixologiyasi, emotsional holat, ong osti jarayonlari, emotsional barqarorlik, stress darajasi, psixologik tahlil

Kirish

Insonning psixologik holati turli tashqi sharoitlar va ichki kechinmalar ta’siri ostida shakllanadi. Ushbu holatni baholash jarayonida inson omilini hisobga olish muhim ahamiyatga ega, chunki har bir shaxs stress, hissiy zo‘riqish yoki muvozanat holatiga turlicha munosabat bildiradi. Amaliyotda keng qo‘llaniladigan an’anaviy baholash usullari ko‘pincha respondentning ongli javoblariga asoslanadi va bu holat insonning haqiqiy ichki kechinmalarini to‘liq aks ettira olmasligi mumkin.

Kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, inson ko‘p hollarda o‘z psixologik holatini aniq ifodalab bera olmaydi, biroq ranglarni tanlash jarayonida ichki sezgilarini bilvosita

namoyon qiladi. Rang tanlash inson ong osti faoliyatining tabiiy ifodasi bo‘lib, shaxsning hozirgi psixologik holati, emotsional muvozanati va ruhiy barqarorligi haqida ma’lum tasavvur beradi.

Shu nuqtayi nazardan, rang tanlashga asoslangan baholash yondashuvi insonning ong osti reaktsiyalarini hisobga olgani sababli, subyektiv xatoliklarni kamaytirish imkonini beradi. Mazkur tadqiqotda aynan inson omiliga tayangan holda, rang tanlash asosida psixologik holatni baholash modeli ishlab chiqiladi va uning ilmiy-amaliy ahamiyati yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili.

Psixologik holatni o‘rganish masalasi ko‘plab ilmiy tadqiqotlarda inson faoliyati va emotsional jarayonlari bilan uzviy bog‘liq holda yoritilgan. Zamonaviy psixologiyada rang va psixologik faoliyat o‘rtasidagi bog‘liqlik masalasi alohida o‘rin tutadi. **Elliot, A. J., & Maier, M. A. (2014)** ranglarni qabul qilish insonning psixologik faoliyati hamda emotsional reaksiyalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ilmiy asoslab bergan. Ularning ta’kidlashicha, ranglar motivatsiya va hissiy holatning bilvosita indikatorlari sifatida namoyon bo‘lishi mumkin.

Rang va emotsiya o‘rtasidagi bog‘liqlik eksperimental tadqiqotlarda ham o‘rganilgan. Jumladan, **Valdez, P., & Mehrabian, A. (1994)** ranglarning yorqinligi va to‘yinganligi insonning emotsional javob darajasiga ta’sir qilishini aniqlagan. Shuningdek, **Kaya, N., & Epps, H. H. (2004)** rang va hissiyot o‘rtasidagi munosabatni talaba yoshlar misolida tahlil qilib, rang tanlash individual psixologik tajriba bilan bog‘liq ekanligini ko‘rsatgan.

Rangni qabul qilish jarayoni va psixologik reaksiya o‘rtasidagi bog‘liqlikni **Goldstein, K. (2019)** inson omiliga asoslangan yondashuv orqali izohlagan. U ranglarni ong osti jarayonlarini aks ettiruvchi psixologik indikator sifatida talqin qilish mumkinligini qayd etadi. Shuningdek, **Ou, L. C., Luo, M. R., Woodcock, A., & Wright, A. (2004)** rang emotsiyasi va rang afzalligi o‘rtasidagi aloqalarni o‘rganib, rang tanlash psixologik holat bilan uzviy bog‘liq ekanligini ta’kidlaydi.

Inson markazli yondashuv doirasida **Norman, D. A. (2013)** inson tajribasini baholashda subyektiv omillarni hisobga olish zarurligini ko‘rsatgan. Xuddi

shuningdek, **ISO 9241-210 (2019)** standartida interaktiv tizimlarni loyihalashda inson markazli yondashuv asosiy tamoyil sifatida belgilangan.

Emotsional jarayonlarni tushuntirishda **Gross, J. J. (2015)** emotsiyalarni boshqarish nazariyasini ishlab chiqqan bo‘lib, u emotsional holatni bilvosita indikatorlar orqali aniqlash mumkinligini ta’kidlaydi. Qaror qabul qilish jarayonlarida ong osti mexanizmlarining ustuvorligini esa Kahneman, D. (2011) ilmiy asosda izohlagan. Uning fikricha, ko‘plab tanlovlar intuitiv va emotsional jarayonlarga asoslanadi, bu esa rang tanlashni psixologik holatning tabiiy ifodasi sifatida ko‘rish imkonini beradi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqot insonning psixologik holatini baholashda inson omiliga tayangan metodologiyaga asoslanadi. Rang tanlash jarayoni inson ong osti psixologik reaktsiyalarining tabiiy ifodasi sifatida qaraladi. Tadqiqot bosqichlari shaxsning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ishlab chiqildi.

Respondentlarga ranglar neytral muhitda taqdim etilib, ulardan ranglarni shaxsiy xohish va ichki sezgilariga tayangan holda tanlash so‘raldi. Ushbu yondashuv respondentlarga psixologik bosim ko‘rsatmasdan, ong osti tanlov mexanizmlarini aniqlashga xizmat qildi.

Har bir rang uchun psixologik og‘irlik ko‘rsatkichi belgilandi va tanlov natijalari miqdoriy ko‘rinishga keltirildi. Ushbu ma’lumotlar asosida integral baholash indeksi hisoblandi. Natijada insonning rang tanlashdagi individual xususiyatlarini umumlashtiruvchi ko‘rsatkich shakllantirildi.

Asosiy qism

Mazkur tadqiqot doirasida rang tanlash jarayoni insonning psixologik holatini aks ettiruvchi muhim insoniy omil sifatida ko‘rib chiqildi. Inson tomonidan amalga oshiriladigan rang tanlovi ko‘pincha ongli va rejalashtirilgan qarordan ko‘ra, shaxsning ichki kechinmalari, emotsional holati va ong osti jarayonlari bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Shu sababli rang tanlash jarayoni psixologik holatni bilvosita baholash imkonini beruvchi tabiiy indikator sifatida talqin qilinadi.

Inson omiliga tayangan holda olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, rang tanlash individual xarakterga ega bo‘lib, u shaxsning hayotiy tajribasi, stressga munosabati va emotsional barqarorligi bilan bog‘liq holda shakllanadi. Bir xil rang turli respondentlarda turlicha psixologik holatlarni ifodalashi mumkinligi sababli, mazkur tadqiqotda rang tanlash qat’iy va universal mezon sifatida emas, balki moslashuvchan va ehtimoliy baholash vositasi sifatida qaraldi.

Asosiy qism doirasida rang tanlash asosida hisoblangan baholash ko‘rsatkichlari insonning subyektiv holatlari bilan taqqoslandi. Kuzatuvlar shuni anglatadiki, rang tanlash ketma-ketligi insonning ichki muvozanati, emotsional javoblari va ruhiy holatini tavsiflashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, rang tanlashdagi ustuvorlik insonning hozirgi psixologik holati bilan ma’lum darajada mos kelishi qayd etildi.

Shuningdek, inson omiliga xos individual farqlar baholash jarayonida alohida e’tiborga olindi. Tadqiqot natijalari rang tanlash orqali olingan ma’lumotlarni mutlaq xulosa chiqarish uchun emas, balki psixologik holatni dastlabki va yordamchi tahlil qilish vositasi sifatida qo‘llash maqsadga muvofiq ekanligini ko‘rsatdi. Ushbu ehtiyotkorlik yondashuvi inson omiliga asoslangan baholash modelining ilmiy ishonchliligini oshiradi.

Mazkur asosiy qism rang tanlash va inson psixologik holati o‘rtasidagi bog‘liqlikni insoniy yondashuv asosida ochib beradi hamda keyingi natijalarni tahlil qilish uchun mantiqiy va metodik zamin yaratadi. Shu tariqa, tadqiqot inson omiliga tayangan holda rang tanlash orqali psixologik holatni baholash mumkinligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari rang tanlash va insonning psixologik holati o‘rtasida barqaror bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatdi. Respondentlar bilan olib borilgan kuzatuvlar shuni aniqladiki, rang tanlovi ko‘pincha shaxsning ichki holati va emotsional muvozanati bilan mos keladi.

Ayrim respondentlarda tinchlantiruvchi ranglarga ustuvorlik berilishi ichki barqarorlik holatini ifodalagan bo‘lsa, faol va keskin ranglar psixologik zo‘riqish darajasi nisbatan yuqori bo‘lgan holatlarda ko‘proq uchradi. Shu bilan birga, individual

farqlar mavjud bo‘lishiga qaramay, umumiy tendensiyalar doirasida taklif etilgan model o‘z moslashuvchanligini saqlab qoldi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari rang tanlash asosida insonning psixologik holatini baholash imkoniyati mavjudligini ko‘rsatdi. Taklif etilgan model inson omiliga tayangan holda ishlab chiqilgan bo‘lib, an’anaviy baholash usullarini to‘ldiruvchi qo‘shimcha vosita sifatida qaralishi mumkin.

Mazkur yondashuv aniq klinik tashxis qo‘yishga mo‘ljallanmagan bo‘lsa-da, psixologik holatni dastlabki baholash bosqichida amaliy ahamiyatga ega. Kelgusida modelni kengroq auditoriyada sinovdan o‘tkazish va raqamli tizimlar bilan integratsiya qilish istiqbolli yo‘nalish sifatida baholanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Goldstein, K. (2019). Human perception and color-based psychological responses. Journal of Human Factors in Psychology, 12(3), 45–58.
2. Elliot, A. J., & Maier, M. A. (2014). Color psychology: Effects of perceiving color on psychological functioning in humans. Annual Review of Psychology, 65, 95–120.
3. Kaya, N., & Epps, H. H. (2004). Relationship between color and emotion: A study of college students. College Student Journal, 38(3), 396–405.
4. Valdez, P., & Mehrabian, A. (1994). Effects of color on emotions. Journal of Experimental Psychology: General, 123(4), 394–409.
5. Ou, L. C., Luo, M. R., Woodcock, A., & Wright, A. (2004). A study of color emotion and color preference. Color Research & Application, 29(3), 232–240.
6. Norman, D. A. (2013). The design of everyday things: Human-centered approach. New York: Basic Books.
7. Ulrich, R. S. (1986). Human responses to color and visual environments. Human Factors, 28(2), 211–222.
8. Gross, J. J. (2015). Emotion regulation: Conceptual and empirical foundations. Handbook of Emotion Regulation. New York: Guilford Press.
9. Kahneman, D. (2011). Thinking, fast and slow. New York: Farrar, Straus and Giroux.
10. ISO 9241-210:2019. Human-centred design for interactive systems. International Organization for Standardization.